

თინათინ გავაშელი, თინათინ თურქია

მოსწავლის ემოციური ინტელექტის განვითარების შესაძლებლობები ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების ფორმატში

/ვეფხისტყაოსნის რამდენიმე ეპიზოდის მაგალითზე/

ყველა ეპოქას ახასიათებს ამა თუ იმ იდეითა თუ ტენდენციით განსაკუთრებული გატაცება, და ამ გატაცების საგნისადმი მრავალი თეორიული თუ პრაქტიკული მოღვაწეობის დაქვემდებარება. ასეთია უკიდურესად თანამედროვე, და შეიძლება ითქვას, “მოდური” იდეა “ემოციური ინტელექტის განვითარების თაობაზე“, რომელმაც თანამედროვე ინტელექტუალური წრეები და, შესაბამისად, საგანმანათლებლო სივრცეც დაიპყრო.

აკადემიური ლექსიკონების განმარტებით, “ემოციური ინტელექტი” აერთიანებს ჭკუას, ლოგიკასა და ემოციებს; მიიჩნევა, რომ სწორედ ეს ერთიანობა ქმნის ინფორმაციის დამახსოვრებისა და შეფასებისთვის აუცილებელ ფონს. ემოციური ინტელექტი არის ადამიანის მიერ ცხოვრებისეული (მათ შორის საზოგადოებრივი) ამოცანების გადასაწყვეტად საკუთარი ემოციების აღქმისა და მართვის უნარი. ემოციური ინტელექტი პიროვნების ხასიათში რამდენიმე კომპონენტის თავმოყრას გულისხმობს, კერძოდ, დანიელ გოლმანის თეორიის მიხედვით, ემოციური ინტელექტი მოიცავს: 1. ემპათიას, 2. სოციალურ ურთიერთობებს, 3. თვითკონტროლს, 4. თავდაჯერებულობას, 5. მოტივაციას. ავტორის მტკიცებით, მაღალი ემოციური ინტელექტის მქონე ადამიანები ბევრად უფრო წარმატებულნი არიან ნებისმიერ სფეროში. თუმცა სამეცნიერო წრეებში სადავოა ემოციური ინტელექტისა და სწავლის ურთიერთმიმართების საკითხი, მაინც უმრავლესობის აზრით, ეს ორი ფენომენი უმჭიდროესადაა გადაჯაჭვული. მიიჩნევა, რომ რამდენადაც ძირითადი ინტელექტუალური უნარ-ჩვევების გამოსამუშავებლად ყველაზე ნაყოფიერ პერიოდად სასკოლო ასაკი მიიჩნევა, ამიტომ ემოციური ინტელექტის განვითარებაზე ზრუნვა ამ პერიოდიდან უნდა დაიწყოს (ბოლქვაძე, 2015).

სასკოლო-საგანმანათლებლო საქმიანობის ძირითად მიზანს წარმოადგენს მოსწავლეში აკადემიური უნარ-ჩვევების განვითარება და მისი პიროვნული თვისებების ჩამოყალიბება. სწავლის დასრულების შემდგომ მოსწავლის გონებრივი და ემოციური ინტელექტი ისე უნდა იყოს ფორმირებული, რომ მან ადვილად მიაღწიოს პირად თუ კარიერულ წარმატებას. ვფიქრობთ, ამ მიმართულებით განსაკუთრებული სარგებლობის მოტანა შეუძლია ქართული ენისა და ლიტერატურის სასკოლო კურსს, რომელიც ლიტერატურული მაგალითებითა და ლექსიკა-ფრაზე-

ოლოგიური მრავალფეროვნებით ემოციურად ააქტიურებს მოსწავლის გონებას შესასწავლად განკუთვნილი მასალის აღქმის მიმართულებით და სიღრმისეულად აკავშირებს კონკრეტულ მაგალითს მისგან მომდინარე ღირებულებებთან, რომლებმაც მომავალში ამ ადამიანის (მოსწავლის) სოციალური ქცევები უნდა განსაზღვროს.

მიგვაჩნია, რომ ქართული ენა და ლიტერატურა, ემოციური ინტელექტის ამაღლების დიდ შესაძლებლობებს შეიცავს და მნიშვნელოვანია ამ რესურსის ემოციური ინტელექტის კომპონენტების გამოიმუშავებისაკენ მიმართვა. სასურველია, მოსწავლეებმა შეძლოს ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით ათვალისწინებულ საპროგრამო ტექსტებში ამ მახასიათებლებზეც გააკეთოს აქცენტი. ვფიქრობთ, რომ ქართული მხატვრული ლიტერატურა ბუნებრივად იძლევა ამის საშუალებას, შესაძლებელია ყველა ნაწარმოები გოლმანის ხუთივე კომპონენტს არ ფარავდეს, მაგრამ ეს არც არის არსებითი.

სტატიაში ქართული ლიტერატურის საფუძველზე ემოციური ინტელექტის განვითარების პოტენციალის საჩვენებლად განვიხილავთ “ვეფხისტყაოსანს“, რომლის მთავარი გმირები თავად ხასიათდებიან მაღალი ემოციური ინტელექტით, ხოლო მათ დასახასიათებლად გამოყენებული ლექსიკა-ფრაზეოლოგიაც საუკეთესო საშუალებაა გონების, ემოციისა და ლოგიკის ურთიერთკავშირის საჩვენებლად (მაგ., “გული, ცნობა და გონება ერთმანერთზედა ჰკიდიან: / რა გული წავა, იგიცა წავლენ და მისკენ მიდიან; / უგულო კაცი ვერ კაცობს, კაცთაგან განაკიდიან. / შენ არ გინახავს, არ იცი, მას რომე ცეცხლნი სწვიდიან“).

ვფიქრობთ, რომ “ხელოვნური ინტელექტის“ უემოციო ზეგავლენას აუცილებლად უნდა დაუპირისპირდეს ადამიანურობის მრავალსაუკუნოვანი გამოცდილება, რომელიც მხატვრულ ლიტერატურაშია ჩანერგილი. ამიტომ იგი საუკეთესოდ მისადაგება ემოციური ინტელექტის განვითარებისათვის საჭირო ყველა მახასიათებელს. განვიხილავთ “ვეფხისტყაოსნის“ რამდენიმე ფრაგმენტს, რომელიც, ჩვენი აზრით, წარმოაჩენს ემოციური ინტელექტის თითოეული “თვისების“ განვითარებაზე მუშაობის შესაძლებლობებს:

ა) თავდაჯერებულობა, რომელიც თანამედროვე ადამიანისათვის კარიერული ზრდისა და მაღალი კონკურენციის პირობებში ზოგჯერ არსებობისათვის ბრძოლასაც ემსგავსება, ხშირად მოსწავლეთა ურთიერთობებშიც კი იჩენს თავს. ასეთ დროს ძალიან მნიშვნელოვანია ახალგაზრდებს დავენმართ ისეთი ცნებების გარჩევასა და შეფასებაში, როგორიცაა: ამბიცია, სიამაყე, თავმოყვარეობა, ამპარტავნება და მიზანსწრაფულობა, და ეს შემეცნებითი სამუშაო შიშველ რიტორიკად და დიდაქ-

ტიკად რომ არ გვექცეს, ლიტერატურული და მის საფუძველზე ლექსიკური ანალიზი ბუნებრივ მაგალითად უნდა გამოვიყენოთ;

მაგალითად, ტარიელის სიტყვები:

“თხუთმეტისა წლისა ვიყავ, მეფე მზრდიდა ვითა შვილსა;

დღისით ვიყვი მას წინაშე, გამიშვებდის არცა ძილსა;

ძალად ლომსა, თვალად მზესა, ტანად ვჭგვანდი ედემს ზრდილსა, სროლასა და ასპარეზსა აქებდიან ჩემგან ქმნილსა“.

ხომ არ ითვლება ტრაბახად მაგალითად სპორტსმენის სიტყვები “მკლავჭიდიში შემიძლია გავიმარჯვო“, ან “სირბილში სხვებს ვუსწრებო“, ამდენად არც ტარიელისეული სიტყვები არ უნდა გავიგოთ თავმომწონეობად და ამპარტავნებად, არამედ მხოლოდ თავდაჯერებულობის გამოხატულებად. ცხადია, იმის დამატებით, რომ სახოტბო პოეზიის ეპოქას პოეტური სამკაულები ახასიათებდა.

ამავე რიგისაა შემდეგი მაგალითიც:

“ასმათ, მითხრობდი, რაცა სცნა ჩემგან ამბობა ცილისა.

ხუთისა წლისა შევიქმენ მსგავსი ვარდისა შლილისა;

ჭირად არ მიჩნდის ლომისა მოკლვა, მართ ვითა სირისა;

არა ჰგაოდის ფარსადანს მისი არა-სმა შვილისა“.

ბ) ემპათია ლექსიკის დონეზე შეიძლება გამოიხატოს გარკვეული სემანტიკური ველით, რომელიც რამდენიმე ძირითად ლექსემად გავაერთიანეთ: თანაგრძნობა, სიბრალული, შეცოდება, თანადგომა, “ქედმაღლური“ შებრალება, “საწყლად მიჩნევა“ და ა.შ.

“ავთანდილცა მასთანავე ტიროდა და ცრემლსა ჰღვრიდა;

უთხრა: “დათმე, ნუ მოჰკვდები, გულსა სრულად ნუ დასჭრი და!

ღმერთი მაგას მოწყალებს, თუცა ჭირმან არ გაგრიდა;

თუმც უნდოდით გასაყრელად, პირველ ერთად არ შეგყრიდა.“

სანუგეშო არგუმენტის მოტანა და ამა თუ იმ საწუხარისთვის მანუგეშებელი მაგალითის მისადაგება:

“სდევს მიჯნურსა ფათერაკი, საწუთროსა დაანაღვლებს,

მაგრა ბოლოდ ღხინსა მისცემს, ვინცა პირველ ჭირსა

გასძლებს;

მიჯნურობა საჭიროა, მით სიკვდილსა მიგვაახლებს,

გასწავლულსა გააშმაგებს, უსწავლელსა გაასწავლებს“.

საპირისპირო განცდის დემონსტრირება - ქედმაღლური უპირატესობა:

“თქვენ, ვაჭარნი, ჯაბანნი ხართ, ომისაცა უმეცარნი,

შორს ისრითა არ დაგზოცნენ, ჩაიხშენით თანა კარნი;

მარტო მნახეთ, ვით შევება, ვით ვიხმარნე ლომნი მკლავნი!

მეკობრისა ნავისანი სისხლნი ჰნახნეთ მონაღვარნი“.

გ) სოციალური ურთიერთობები, რომელიც გულისხმობს საკუთარი მისიის გააზრებას საზოგადოებრივ კონტექსტში; ამ თემატიკაში განსახილველი ლექსიკაა: მოყვასი, მოყვარე, ძმა, “ვითა ძმა და ვითა “შვილი“, თავგანწირვა, სიცრუის გმობა, ძმობა, სიბრძნე...

“ვიცი, ბოლოდ არ დამიგმობ ამა ჩემსა განზრახულსა.

კაცი ბრძენი ვერ გასწირავს მოყვარესა მოყვარულსა;

მე სიტყვასა ერთსა გკადრებ, პლატონისგან სწავლა-თქმულსა:

«სიცრუე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერმე სულსა».

“რათგან თავია სიცრუე ყოვლისა უბედობისა,

მე რად გავწირო მოყვარე, ძმა უმტკიცესი ძმობისა?!

არა ვიქმ, ცოდნა რას მარგებს ფილოსოფოსთა ბრძნობისა!

მით ვისწავლებით, მოგვეცეს შერთვა ზესთ მწყობრთა წყობისა“.

დ) თვითკონტროლი. ეს კატეგორია გვეხმარება, რომ შევიმუშაოთ ადამიანურობის კოდექსი, რომლითაც უნდა ვიხელმძღვანელოთ ცხოვრებაში. მოსწავლეს საკუთარი ემოციების, უცხოში ღირსებათა აღმოჩენისა და პატივისცემის, მრისხანების დაოკების, სასოწარკვეთისაგან თავდაცვისა და სწორად მოქმედების სტრატეგიის სწავლება ღირსეულ მოქალაქედ ჩამოაყალიბებს; ლექსიკა, რომლის მნიშვნელობის გამოწველილვითი ანალიზი დაგვეხმარება მიზნის მიღწევაში, შემდეგია: კაცობა, უგულო კაცის კრიტიკა, სიშლეგე, ხელი (გახელება) ცნობიერება, შეგნება, შეცნობა და სხვ.

“ბრძენი! ვინ ბრძენი, რა ბრძენი! ხელი ვითა იქმს ბრძნობასა!

ეგ საუბარი მაშინ ხამს, თუცაღა ვიყო ცნობასა;

ვარდი ვერ არის უმზეოდ; იყოს, დაიწყებს ჭნობასა;

მაწყენ, არა მცალს, დამეხსენ, არცაღა ვახლავ თმობასა“.

“გული, ცნობა და გონება ერთმანერთზედა ჰკიდიან:

რა გული წავა, იგიცა წავლენ და მისკენ მიდიან;

უგულო კაცი ვერ კაცობს, კაცთაგან განაკიდინ.

შენ არ გინახავს, არ იცი, მას რომე ცეცხლნი სწვიდიან“.

ე) მოტივაცია. ეს კატეგორია, ფაქტობრივად, ყველა ჩამოთვლილი სახეობის საფუძვლად უნდა მოვიანზროთ. მოსწავლეს უნდა გავაგებინოთ, რომ ადამიანისათვის საკადრისი არაა მარტო საკუთარ თავზე ფიქრი და რომ მისი ყველა მისწრაფება და მოქმედება საზოგადოებრივ და საქვეყნო იდეალებს უნდა ექვემდებარებოდეს. ვფიქრობთ, “ვეფხისტყაოსნის“ შემოთავაზებული ერთი სტროფიც კი საუკეთესოდ მიანიშნებს მოტივაციის მნიშვნელობაზე:

“თუ ბრძენი ხარ, ყოვლნი ბრძენნი აპირებენ ამა პირსა:

ხამს მამაცი მამაცური, სჯობს, რაზომცა ნელად ტირსა.

ჭირსა შიგან გამაგრება ასრე უნდა, ვით ქვიტიკირსა.

თავისისა ცნობისაგან ჩავარდების კაცი ჭირსა“.

დღეს საზოგადოება, მით უფრო ახალგაზრდობა, სოციალური და პოლიტიკური ღირებულებების გამოძახებული აზრებითა და სიტყვებით ხელმძღვანელობს, ხოლო პოლიტიკა და სოციალური ატმოსფერო რომ მდგრადი არაა, ყველამ ვიცი; თანამედროვე განათლების სისტემა მთელ მსოფლიოში, და ცხადია, ჩვენშიც აშკარად გრძნობს ადამიანის ადამიანურობის განმსაზღვრელი სისტემის სიმყიფესა და ვიბრაციას. ამას ხში-

რად აღნიშნავენ თანამედროვე ფილოსოფოსებიც და დიდაქტიკოსებიც, რომლებიც ამ უბედურების ერთ-ერთ მიზეზად კლასიკური განათლების მორღვევას ასახელებენ.

ვფიქრობთ, ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლებს ჩვენი ენა და მწერლობა უდავოდ აძლევს იმის საშუალებას, რომ მოსწავლეებს დაეხმარონ იმ ფასეულობათა გააზრებაში, რომლებიც არა მხოლოდ თეორიულ ცოდნად, არამედ პრაქტიკულ სახელმძღვანელოდაც უნდა გამოადგეთ, და საკუთარი თავის შეცნობასა და შესაძლებლობათა რეალიზებაშიც.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ბოლქვაძე, 2015: ბოლქვაძე, დ. ემოციური ინტელექტი სასწავლო პროცესში. 2015. 30 05 2018.

<http://mastsavlebeli.ge/?p=1693>

Tinatin gavasheli, Tinatin turkia**The abilities of developing the emotional intellect of at school age while teaching Georgian language and literature (few episodes from “knight in the panther’s skin”)**

Every epoch has its own tendencies according to the different interesting issues and then connecting this theory to almost every topic, one of this type of modern theory about developing the emotional intellect and it has concurred nowadays educational and scientific spheres.

The school age is considered best to work on different abilities and for this reason to work on developing the emotional intellect should be right at this time.

The main aim of school and education is to work with student, raise his/her academic skills and personal characteristics as well. At the end of the school education IQ and EQ of student must be formed in order to make him or her successful in every way – in personal life and in career. We think that teaching the Georgian language and literature can be most helpful to fulfill this aim. It emotionally activates student’s brain with its examples and lexical variety and deeply connects the learning material to the values which must determine his social life in future.

We admit that Georgian language and literature has very big abilities to develop the emotional intellect in students and it is very important to use this resource wisely. It would be very helpful if teachers emphasized those characteristics in material offered from our educational system, which will help students to rise their emotional intellect. It is possible that every text from Georgian literature will not cover all five parts of Goldman’s Theory but it is not essential.

To show the declared potential we will discuss the “Knight in the panther’s skin” as the characters of this poem have highly developed emotional intellect themselves and the phraseology and lexical material used by them is the best example to show the logical connection between the brain and emotion.